

Ҳашаротҳои зараррасон ва касалиҳои зардолу ва мубориза бар зидди онҳо

Ширинчаи чанггаштаи олу – Опылённая сливовая тля - *Hyalopterus pruni* Geoffr. (*Hyalopterus arundinis* F.)

Ширинчаи чанггаштаи олу асосан ба дарахтони зардолу, олу, бодом зарари ҷидди мерасонад. Хусусан дар ниҳолхонаҳо ва бадарахтони ҷавон зарари калон меоварад. Селаи онҳо қариб доимо дар навдаҳои нав ҷойгир мешаванд. Дар натиҷаи макидани ширинча, баргҳои дарахтон ба поён печонида шуда, қисман ё пурра нобуд мешаванд. Инчунин навдаҳои ҷавон аз инкишоф қафо мемонанд. Ширинча асосан дар давраи тухм дар навдаҳои ҷавони дарахт зимистонро мегузаронад. Кирминаҳо моҳи март – авали моҳи апрел аз тухм мебароянд. Ширинча гурӯҳ – гурӯҳ инкишоф намуда, шумораш тез зиёд мегардад. Ширинчаи чанггаштаи олу касалиҳои вирусиро паҳн мекунад. Дар охири моҳи сентябр шириҷаҳои қанотдор пайдо мешаванд, ки онҳо то охири тирамоҳ вомехӯранд. Дар моҳи ноябр тухмгузори ба амал меояд. Тухмҳо то баҳори соли оянда дар навдаҳои дарахт мемонанд.

Чораҳои пешгирикунанда:

1. Алафҳои бегонро, ки дар онҳо ширинчаҳо инкишоф меёбанд, нест бояд кард.
2. Аввали баҳор қисмҳои хушкшудаи пусти дарахтонро аз танааш тоза бояд кард.
3. Навбехҳои танаи дарахтро, ки дар онҳо тухмии ширинчаҳо зимистонро мегузаронанд, нест бояд кард.

Усули биологӣ:

Истифодабарии ҳашаротҳои фоидаовар (энтомофагҳо):
Тиллочашмак. то 150 - 200 адад дар 10 садяки замин.

**Ширинчай чанггаштай олу – Опылённая сливовая тля -
Hyalopterus pruni Geoffr. (*Hyalopterus arundinis* F.)**

Тортанакканаи бўр–Бурый подовый клещ - *Bryobia redikorzevi*

Ба дарахтони зардолу тортанакканаи бўр - *Bryobia redikorzevi* зарар мерасонанд. Тортанакканаи бўр аз баргҳо шарбаташро мемакад, ки он ранги сиёҳтоб гирифта хушк мешавад. Дарахтони аз тортанакканаи бўр саҳт зарар дида аз инкишоф қафо мемонанд, мевааш хурду ҳосилнокиаш паст мегардад. Тортанакканаи бўр тухмиҳояшонро дар пўсти дарахтон гузошта зимистонро мегузаронад. Кирминаҳои ҳашарот дар вақти саршавии гулкунии зардолу пайдо шуда, дар охири баргҳои нав селай калон пайдо менамоянд, аз селай онҳо ранги барг сиёҳтоб мегардад. Баъд аз се-чор ҳафта кирминаҳо шакли болиғ мегиранд ва дар болои баргҳо тухмгузориро сар менамоянд. Тортанакканаи бўр дар мавсим насли бисёр медиҳад.

Чораҳои пешгирикунанда:

Аввали баҳор қисмҳои хушкшудаи пўсти дарахтонро аз танааш тоза бояд кард.

Усули биологӣ:

Истифодаи энтомофагҳо: Тиллочашмак, то 150 - 200 адад дар 10 саяки замин.

Тортанакканаи бӱр–Бурый подовый клещ -
Bryobia redikorzevi

Сипарболакҳо - Щитовки: сипарболаки камоншакл – запятювидная щитовка; сипарболаки калифорний – калифорнийская щитовка

Сипарболаки камоншакл - *Lepidosaphes ulmi* тухмҳояш зимистонро зери сипарҳо дар шохи дарахтон мегузаронад. Баҳорон баъди гулкардани дарахти зардолу кирминаҳо пайдо мешаванд, ки макида – макида ба пӯсти дарахт мечаспанду дар танаи кирминаҳо сипар пайдо мешавад ва тобистон зери он модинаҳо тухм мегузоранд. Ба дарахти зардолу зарари ҷидди мерасонад. Дар як насл инкишоф меёбад.

Сипарболаки калифорний – *Diaspidiotus perniciosus* Comst. Кирминаҳои сини якум зери сипар дар шоҳаю танаи дарахти зардолу ва олу зимистон мегузаронанд. Аввали баҳор баробари саршавии шарбати дарахтон кирмакҳо бедор мешаванд ва ғизогириро оғоз менамоянд. Баъди чанд вақт онҳо ба наринаю модина табдил меёбанд. Модинаҳо баъди ҷуфтшавӣ кирмакҳои рангаш зардро пайдо мекунад. Кирминаҳо ҷои муносибро ёфта ба растанӣ вобаста мешаванд ва ба ғизогири сар мекунад. Баъди ба балоғат расидан, аз модинаҳо боз кирмак пайдо мешавад ва ҳамин тавр дар мавсим то 3 насл инкишоф меёбад. Сипарболак ба тана, шоҳа, мева ва баргҳо зарар мерасонад. Дар меваҳои зарароварда доғҳои сурх пайдо мешаванд, зардолу сифати фурӯшии худро гум мекунад. Шоҳаҳо хушк шуда баргҳояш мерезанд ва дарахт оҳиста – оҳиста нобуд мешавад. Ҳадди зараровари иқтисодии 1 кирмина ба 200 мм шоҳа дар давраи муғчабарорӣ ё 2 - 3 % - и меваҳои ҷойгирифта дар давраи сабзиш мебошад.

Чораҳои пешгирикунанда:

1. Аввали баҳор қисмҳои хушкшудаи пӯсти дарахтонро аз танааш тоза бояд кард.
2. Навдаҳои бисёр зарардидаи дарахтро, ки дар онҳо кирмаки ҳашарот зимистонро мегузаронанд нест бояд кард.

**Сипарболакҳо - Щитовки: сипарболаки камоншакл –
запядовидная щитовка; сипарболаки калифорний –
калифорнийская щитовка**

Сипарболаки қалбакии туронӣ – Туранская ложнощитовка – *Rhodococcus turanicus* Arch.

Ин ҳашароти зараррасон ба зардолу, олуча ва бодом бисёртар дар шароити ноҳияҳои вилояти Суғд зарар мерасонад. Ғайр аз зардолу сипарболаки қалбакии туронӣ ба дарахтони олу, шафтолу ва гелос зарар мерасонад. Дар вақти ғизогирии ҳашарот расиши навдаҳои ҷавони дарахт суст шуда, оҳиста хушк мешаванд. Оқибат, сабаби пастшавии ҳосили мева мегардад.

Танаи модинаи болиғ кулула буда, ранги чигарии-сурх, ва ду қатори нуқтаҳои сиёҳ дар қафо дорад. То тухмгузорӣ ранги модинаи ҳашарот равшантар мебошад. Баъд аз тухмгузорӣ танаи он сиёҳ мегардад. Кирминаҳои сини якум ва дуюм шакли дароз дошта, рангашон чигаранги-сиёҳ мебошанд. Кирминаҳои сини дуюм зимистонро мегузаронанд. Мобайнҳои моҳи март кирминаҳо бедор шуда, ба ғизогирӣ сар мекунанд. Кирминаҳо баъд аз партофтани пушт ба модинаҳои болиғи ҳашарот мубаддал мегарданд. Тухмгузорию модинаҳо дар даҳаи дуоми моҳи май сар шуда, то як моҳ давом мекунад. Наслдиҳии модинаҳо баланд мебошад, як модина то 1800-2000 тухм мегузорад. Дар як насл инкишоф меёбад.

Чораҳои пешгирикунанда:

1. Аввали баҳор қисмҳои хушкшудаи пушти дарахтонро аз танааш тоза бояд кард.
2. Навдаҳои бисёр зарардидаи дарахтро, ки дар онҳо кирминаи ҳашарот зимистонро мегузаронанд нест, бояд кард.

Сипарболаки қалбакии туронӣ – Туранская ложнощитовка – *Rhodococcus turanicus* Arch.

Кирми олу – Сливовая плодоярка – *Laspeyresia funebrana* Tr.

Ба меваҳои дарахти зардолу, олу ва гелос зарар мерасонад. Кирми олу дар давраи кирмак будани худ дар даруни пиллаҳои абрешимӣ, дар болои зери хок таги дарахтон ва дар боқимондаҳои растанӣ зимистонро мегузаронад. Дар водии Ҳисор ба зочаҳо табдилёбии кирмакҳои аз хоб бедоршуда, ба охири моҳи март ё авали моҳи апрел рост меояд. Одатан аксари зочашавии кирмакҳо дар миёнаи моҳи апрел мушоҳида карда мешавад. Шапалакҳои насли якум дар моҳи апрел – май пайдо мешаванд. Парвози шапалакҳо хеле вақт давом мекунад, онҳоро дар давоми тамоми моҳи май دیدан мумкин аст. Шапалакҳо баъди чанд вақти аз зочаҳо баромадани худ ба тухмгузорӣ шуруъ менамоянд, тухмҳояшонро дар болои баргҳо ва ғӯраҳои меваи дарахтон мегузоранд. Баъди 7 – 11 рӯз аз тухмҳо кирмакҳои насли якум пайдо мешаванд. Кирминаҳо дилаи меваро хоида, дар он роҳҳои рости қачу қилеб ҳосил намуда, ба хоначаҳои тухми нигоҳдоранда роҳ меёбад ва ба тухмиҳо осеб мерасонад. Чунин меваҳо пухта намерасанд ва аз дарахт меафтанд.

Чораҳои пешгирикунанда:

1. Ҷамъоварии меваҳои тагрехта.
2. Барои дошта гирифтани кирминаҳо гузоштани домҳои камарбанд.
3. Дар оғози гулкунӣ ва муғчабандии зардолу - гузоштани домҳои феромонӣ.

Усули биологӣ:

Истифодаи энтомофагҳо: Трихограмма 0,2 г ва Хабрабракон хебетор, то 150-200 адад дар 10 садяки замин.

Кирми олу – Сливовая плодожорка–
Laspeyresia funebrana Tr.

Шапалаки дўлонахўрак –Боярышница - *Aporia crataegi* L.

Кирмакҳо зимистонро дар лонаҳои иборат аз баргҳои бо ҳам пайвасту басташудаи тори танидаи тортанак мегузаронанд. Баъди аз лона баромадан кирмакҳо аввал якҷоя меистанд, сипас дар ҷустуҷӯи хурок ба ҳар тараф паҳн мешаванд. Онҳо аз ҳама пеш муғчаҳоро нобуд мекунанд, баъд ба баргҳо мегузаранд. Кирмакҳо танҳо мағзи муғчаҳоро хурда қисми руи онҳоро нобуд намекунанд. Вақте, ки ба баргхурӣ сар мекунанд, дар натиҷа, аз баргҳо танҳо рағҳо боқӣ мемонанд. Кирмакҳои шапалаки дўлонахўрак аз лонаҳои худ дур намеравад, дар вақти шаб ва рӯзҳои ҳавои бад боз ба лонаҳои худ даромада меҳобанд. Баъди 30 - 40 рӯз кирмакҳо ба зоча табдил меёбанд ва баъди 12 - 15 рӯз шапалакҳо парида мебароянду ба қисмати болои баргҳо тухм мегузоранд. Кирмакҳои пайдо шуда гурӯҳ – гурӯҳ аз мағзи баргҳо ғизо мегиранд. Баъди ба охир расидани ғизогирӣ аз баргҳои зарардидаю нимхушк онҳо лона месозанду он ҷо барои зимистонгузаронӣ боқӣ мемонанд. Ҳашарот дар 1 насл инкишоф меёбанд. Ҳадди зараровари – то кушодашавии муғча 3 - 5 лона дар як дарахт аст.

Чораҳои пешгирикунанда:

Охири тирамоҳ ва зимистон бо ёрии калтаки дарозӣ дар нўгаш дасткола баста ё дастколаи дастӣ лонаҳои зимистонаи кирми дўлонахўрак гирифта месўзонанд.

Усули биологӣ:

Истифодаи энтомофагҳо: Трихограмма 0,2 г ва Хабрабракон хебетор, то 150-200 адад дар 10 садяки замин.

Шапалаки дўлонахўрак –Боярышница - *Aporia crataegi* L.

Зарриндумболи туркистонӣ–Туркестанская златогузка – *Porthesia cargalia Mogre*

Яке аз зараррасонҳои хавфноки дарахтони мевадиҳанда ва навъҳои ороишӣ дар гурӯҳи ноҳияҳои кӯҳию назди кӯҳии ҷумҳурӣ мебошад. Аз он бахусус дарахтони ноҳияҳои гурӯҳи Рашт ва ВМКБ саҳт зарар мебинанд.

Кирмакҳои зарриндумболи туркистонӣ ба зардолу, шафтолу, себ, нок ва бихӣ, зарар мерасонад. Дар давраи синни аввал онҳо пӯсти болоии баргҳоро хӯрда, танҳо рағҳои баргро боқӣ мегузоранд. Бо мурури инкишофёбии кирмак хусусияти зарароварӣ тағйир ёфта, вай дағалона баргро аз канорҳояш истеъмол мекунад.

Шапалаки зарриндумболи туркистонӣ ранги сафед дошта, дар кунҷи дохилии болҳои пешаш доғҳои на он қадар калони зарди ҷигарӣ дорад. Дар охири думболи модинаҳои он як дастаи мӯякҳои норанҷию зард мавҷуд аст. Баъзан шапалакҳои сафеди дар болҳояшон доғи сиёҳи мудаввар дошта вомехӯранд.

Дар моҳҳои июн – июл шапалакҳо дар тарафи болои баргҳо ва навдаҳои борик тухм мегузоранд. Кирминаҳои аз тухм нав баромада бо тарзи гурӯҳӣ баргҳоро хӯрда, онҳоро печу тоб дода, бо торҳои борик лонаи лундамонандро мепӯшонанд. Дар чунин лонаҳо кирминаҳо барои зимистонгузаронӣ боқӣ монда, дар баҳорон мебароянд ва аввал муғчаҳо, сипас баргҳоро мехӯранд. Кирминаҳо дар моҳи май – июн дар пиллаи шаффофе, ки дар байни баргҳои тобхӯрда ҷойгир шудааст, ба зоча тадбил меёбанд.

Чораҳои пешгирикунанда:

Охири тирамоҳ ва зимистон бо ёрии калтаки дарозӣ дар нӯгаш дасткола баста ва ё дастколаи дастӣ лонаҳои зимистонаи зарриндумболи туркистонӣ гирифта месўзонанд.

Зарриндумболи туркистонӣ–Туркестанская златогузка –
Porthesia cargalia Mogre

Абрешимресаци ноҷуфт–Непарный шелкопряд - *Ocneria dispar L.*

Абрешимресаци ноҷуфт саросар дар ҳама ҷо паҳн шудаанд. Зарари мавсимии зиёдро ба дарахтони мевадиҳанда ва дигар дарахтони паҳнбарг мерасонад. Зимистонро тухмхояш дар танаи дарахт ва пояи шохаҳо, девора ва қишри дарахтон тўда – тўда ҷой гирифта мегузоранд, ки он намуди болиштаки намадинӣ бо мўякҳо пўшонида шуда доранд. Баҳорон аз онҳо кирмакҳои рангаш тира мебароянд ва баргҳои наврустаю ҳама чизи аз даруни муғчаҳо ва пунбаҳо бударо мехуранд. Кирмакҳо баъди физиогирӣ байни баргҳо ва сурохиҳои пўсти дарахт зоча мешаванд. Шапалаҳои баъди 2 ҳафта парίδα баромада, тухм мегузоранд. Дар давраи нашъу намо бо як насл инкишоф меёбад. Ҳадди зарароварии иқтисодӣ 1 тухммонӣ ба 1 дарахт пеш аз кушодашавии муғча мебошад.

Чораҳои пешгирикунанда:

Барои нобуд кардани тухми абрешимресаци ноҷуфт тирамоҳ ва ё аввали баҳор дар дарахтони кўҳансол ва кундаҳо ҷои тухммонии онҳоро мазут ва ё карасин бо қатрон (дөготь) мемоланд. Барои он ки пўст бо маҳсулоти нафтӣ насўзад танҳо ҷои тухммониро намнок мекунанд. Дар дарахтони наврас ҷои тухмгузори абрешим-ресакро бо белчаи маҳсус тоза менамоянд ва ё бо қошуқи металли таомхўрӣ гирифта, ба як ҳалта андохта месўзонанд.

Абрешимресаки ночуфт–Непарный шелкопряд -
Ocneria dispar L.

Абрешимресаки кўҳии ҳалқатоб–

Горный кольчатый шелкопряд – *Malocosoma Neustria L.*

Абрешимресаки кўҳии ҳалқатоб дар минтақаҳои назди кӯҳии Тоҷикистон васеъ паҳн гаштааст. Кирмакҳо баҳорон пайдошуда, ҳангоми кушодашавии муғчаҳо, аз баргчаҳои навраста, тор танида, ғизо мегиранд. Шоҳаҳо пурра бараҳна мешаванд, кирмакҳо пас аз 30 - 40 рӯз ғизогириашонро ба охир расонида, дар дуруҳаи шоҳаҳо инкишоф намуда, баъди 2 ҳафта шапалакҳо парида мебароянду, баъди чуфтшавӣ, дар навдаҳои дарахтон тухм мегузоранд. Тухмгузориаш намуди ҳалқачаҳои шоҳаҳоро ихотақунандаро дорад. Тухмҳо зимистон мегузаронад. Дар як сол як насл медиҳад. Ҳадди зараррасониаш 0,5 -1 тухммонӣ то кушодашавии муғчаҳо аст.

Чораҳои пешгирикунанда:

Охири тирамоҳ ва зимистон бо ёрии калтаки дарозӣ дар нўгаш дасткола баста ё дастколаи дастӣ лонаҳои зимистонаи шохчаҳои тухмгузориҳои ҳалқашакл доштаро бурида гирифта, месўзонанд.

Абрешимресак кўҳи ҳалқатоб–
Горный кольчатый шелкопряд – *Malocosoma Neustria L.*

Шабпараки нилгун - Голубая ночница - *Orthosia incerta* Hufn.

Кирмакҳои шабпараки нилгун дар ноҳияҳои Исфара ва Конибодом бисёртар зарар мерасонад. Шабпараки он 36-40 мм, бо болҳои ранги сиёҳтоби-бунафш мебошад. Кирмаки шабпараки нилгун 3,0-3,5 см дарози дошта, ранги нилгун дорад. Шабпараки нилгун зимистонро дар ҳолати тухм мегузаронад. Тухмгузориҳои ҳашарот дар тағҳои шоҳаҳои калон бо миқдори 2-6 адад дида мешавад. Кирмакҳо пеш аз баромадани баргҳои зардолу пайдо шуда, ба дохили муғчаҳо даромада физиогирро сар менамоянд. Дар натиҷа баргҳои нав пайдошуда, сурохиҳои кулула доштаро мемонанд. Кирмакҳо ба гулҳои зардолу дар қисмати гардбарга ва чанини он зарар мерасонанд. Дар меваҳои ҷавон кирмакҳо қисмҳои онро меҳуранд ва захмҳои гуногун шакл мемонанд. Баъд аз як моҳи пайдошавии кирмакҳо, онҳо ба поён ба болои хок форомада, ба зоча мубаддал мешаванд. Баъд аз 2-3 ҳафта аз зоча шапалакҳо мебароянд. Модинаҳои шапалак то 300-400 адад тухм мегузорад. Дар як сол як насл медиҳад.

Усули биологӣ:

Истифодаи энтомофагҳо: Трихограмма 0,2 г ва Хабрабракон хебетор, то 150-200 адад дар 10 садяки замин.

Шабпараки нилгун - Голубая ночница -
Orthosia incerta Hufn.

Куяи мевагиҳо– Плодовая моль - *Yponomeuta padellus* L.

Давраҳои инкишофи куяи мевагиҳо ба куяи себ бисёр монанд мебошад. Баҳорон дар давраи кушодашавии муғчаҳо кирмакҳо мебароянд ва аввал аз муғчаҳои зардолу ғизо мегиранд, сипас дар шохчаи баргҳо, ғадудҳоро ба вучуд меоранд. Баъди 10 -15 рӯз, ки ба вақти гулкунии гулҳои дарахти зардолу мувофиқ меояд, кирмакҳо аз ғадудҳояшон мебароянд ва бо хориҷ кардани ғадудҳояшон атрофи лонаро бо торҳои худ печонида мегиранд. Баъди гул кардан кирмакҳои куя, дар пилла, байни баргҳо, дар лонаҳои тортанакхона зоча мешаванд. Ҳангоми миқдори зиёди ҳашарот ва миқдори зиёди лонаи тортанакхонаҳо шоху барги дарахтон пурра бо тор печонида мешаванд. Дар ин ҳолат кирмакҳо баргҳоро ба тамои хӯрда мешаванд. Пиллаҳо дар лонаҳо ба як дигар зич ҷойгир мешаванд. Кирмак дар пилла ба зочаи рангаш зард табдил меёбад ва баъди 15 - 20 рӯз аз он шапалакҳо паридани мебароянд. Дар натиҷаи зараррасонии оммавӣ дарахтон аллакай дар нимаи авали тобистон бе барг мегаранд. Ҳамаи ин ба хушкшавии дарахтон оварда мерасонад. Ҳадди зарароварии иқтисодӣ барои куяи дарахти зардолу 1 - 2 лона ба дарахт баъди гул кардан мебошад.

Чораҳои пешгирикунанда:

Охири тирамоҳ ва зимистон бо ёрии калтаки дарозӣ дар нӯгаш дасткола баста ё дастколаи дастӣ лонаҳои зимистонаи куяи мевагиҳо гирифта месўзонанд.

Куяи мевагиҳо– Плодовая моль - *Yponomeuta padellus* L.

Ғилофкашонаки тоҷики–Таджикская чехлоноска –
Coleophora tadhikiella Dan.

Ба дарахтони зардолу, олу, гелос, бодом ва дигар намудҳои паҳнбарг зарар мерасонад. Кирмакҳое, ки дар дохили ғилофак умр ба сар мебарад зарар мерасонад. Аввали баҳор онҳо зиёд ба ғизогирӣ сар мекунад. Кирмакҳо ба баргҳо дохил шуда, аз мағзи барг ғизо мегиранд. Ҷои мағзи хӯрда шуда қаҳваранг, баргҳояш ба ҷисми сӯхта монанд мешаванд. Дар солҳои афзоиши оммавӣ зарари ҳис шаванда мерасонад. Кирмакҳои сини миёна зимистонро дар шоҳаи дарахтони мевадиханда мегузаронанд. Бедоршавии кирмакҳо дар вақти варамшавии муғчаҳо сар мешавад. Баъд аз бедоршавӣ, кирмакҳо аз муғчаҳо ва баргҳои ҷавон ғизо мегиранд. Дар вақти ғизогирӣ кирмакҳо ғилофаки худро ба муғчаҳо ё ба баргҳо бо риштаи торнок мечаспонад. Дар ниммаи дуҷуми апрел кирмакҳо ғизогирӣ тамом карда, ба шоҳаҳои дарахт гузошта, ба зоча мубаддал мешаванд. Баъдаз 3-4 ҳафта аз зочаҳо куяҳои болиғ пайдо мешаванд. Парвози оммавии онҳо дар охири моҳи май–аввали моҳи июн мегузарад. Як модинаи ғилофкашонаки тоҷики то 70 адад тухм мегузорад. Давраи парвози шапаракҳо то охири моҳи август давом мекунад.

**Ғилофкашонаки тоҷики–Таджикская чехлоноска –
Coleophora tadzhikiella Dan.**

Филчаи зардолу - Абрикосовый слоник– *Rhynchites auratus ferganensis* Nevs.

Филчаи зардолу – ҳашароти зараррасони асосии зардолу мебошад, ғайр аз он ба гелос, шафтолу ва бодом зарар мерасонад. Дар ноҳияҳои вилояти Суғд зарари он бисёртар ба назар мерасад. Гамбӯсақҳои болиғи филчаи зардолу ба муғчаҳо, гулҳо ва меваҳо зарар мерасонанд. Дар муғчаҳо ва гулҳо ҳашарот дохили онро меҳуранд, дар меваҳо–хурда, чуқуриҳо пайдо менамояд. Зарари калон, аз он ҷумла кирминаҳо мерасонанд. Онҳо дар дохили дон даромада, мағзи онро меҳуранд, ки сабаби афтидани мева мешавад.

Зимистонро гамбӯсақҳои болиғ дар хок дар таги дарахтон мегузаронад. Дар вақти варамшавии муғчаҳои зардолу, гамбӯсақҳо аз ҷои зимистонгузарони ба танаи дарахт баромада, ба муғчаҳо ва гулҳо зарар мерасонанд. Дартар онҳо ба меваҳо ҳам зарар мерасонанд. Дар моҳҳои апрел ва май гамбӯсақҳо ба тухмгузори мегузаранд. Дар болои як мева модинаи ҳашарот як чанд тухм мегузаронад, аммо дар тухмдона фақат як кирмина инкишоф меёбад, дигар кирминаҳо нобуд мешаванд. Баъд аз 3-4 ҳафта кирминаҳо аз мева баромада ба хок медароянд ва ба зоча мубаддал мешаванд. Аз зочаҳо гамбӯсақҳо баромада дар дохили хок зимистонро мегузаронанд. Дар як сол як насл медиҳад.

Чораҳои пешгирикунанда:

1. Ҷамъоварии ҳаррӯзаи меваҳои тагрехта ва нобуд кардани онҳо.
2. Обирии боғҳои зардолу дар моҳи июл.

Филчай зардолу - Абрикосовый слоник—
Rhynchites auratus ferganensis Nevs.

Заргинаки сиёҳ – Чёрная златка – *Capnodis tenebrionis* L.

Заргинаки сиёҳ–ҳашароти зараррасони хафноки зардолу мебошад. Модинаи ҳашарот баъд аз физиогии иловагӣ як ё як чанд адад тухм дар таркишҳои тана, навдаҳои 2-3 солаи дарахт мегузоранд. Баъд аз баромадани кирмакҳо, онҳо ба дохили чуби дарахт дохил мешаванд ва ба тарафи болои дарахт роҳҳои гуногун пайдо мекунанд. Кирмакҳо на он қадар калон, зардтоб, бо ду шоха дар қафои танааш ва пеши сандуқи дилаш росткунҷа, нисбат ба дигарон буғумҳои васеътар дорад. Кирмакҳо дар дохили чуб ба зоча мубаддал мешаванд. Заргинаки сиёҳ ба дарахтои чавон ва ба дарахтҳои хосилдеҳ зарари ҷидди мерасонад. Дар ҷойҳои зарардида, пустиҳои дарахт хушкшуда, мекафад. Дарахти зардолу дар ҳолатҳои аз заргинаки сиёҳ зарари зиёд дидан, пурра хушк шуда, нобуд мегардад.

Гамбӯсаҳои болиғ шохаҳои наврас ва навбехро мехоянд. Гамбӯсаҳои болиғ зимистонро мегузаронанд. Инкишофи биологияи ҳашароти зараррасон пурра омӯхта нашудааст.

Чораҳои пешгирикунанда:

1. Дар фасли баҳор буридани шохаҳои осеб дида ва нобуд кардани онҳо.
2. Қофта гирифтани дарахтҳои хушкшуда аз заргинаки сиёҳ ва нобуд кардани онҳо.
3. Саҳари барвақт афтонидани гамбӯсаки заргинаки сиёҳ аз болои дарахт ва чинда нобуд кардани онҳо.

Заргинаки сиёҳ – Чёрная златка – *Carpodis tenebrionis* L.

Гамбўсаки почағавси зардолу–

Абрикосовая толстоножка - *Eurytoma samsonowi* n. sp.

Гамбўсаки почағавси зардолу дар ноҳияҳои назди кӯҳӣ ва кӯҳии Тоҷикистон–Ашт, Исфара, ноҳияҳои гурӯҳи Рашт, ВМКБ паҳн гаштааст. Яке аз ҳашаротҳои асосии зардолу ба ҳисоб меравад. Ҳамчунин метавонад ба шафтолу ва бодом зарар расонад. Кирминаҳо зарар меоваранд, аз мағзи мева ғизо мегиранд, дар натиҷа саросар афтодани меваҳо ба амал меояд. Дар солҳои алоҳида гамбўсаки почағавси зардолу метавонанд ба меваҳо то 90 % зарар расонад.

Кирминаи синни охири дар донаки бодреза зимистон мегузаронад, он ҷо зоча мегардад, ки ин бо оғози гулкунӣ зардолу рост меояд. Пас аз 2 - 3 ҳафта аз зоча ҳашароти болиғ мебарояд, девораи донакро ҳолида суроҳӣ барои парвоз омода менамояд. Пас аз ҷуфт шудан модинаҳо дар мағзи донак ба тухмгузорӣ шурӯъ мекунанд. Барои ин онҳо бо узви тухмгузориашон девораи мағзи мевачаро сӯроҳ мекунанд. Пас аз ду ҳафта аз тухм кирминаҳо баромада, аз мағзи донак ғизо мегиранд. Зараррасон танҳо як насл медиҳад.

Чораҳои пешгирикунанда:

1. Ҷамъовариҳои донакҳои меваҳои тағрихта ва нобудкардани онҳо.
2. Обёриҳои боғҳои зардолу дар моҳи июл.

Гамбўсаки почағавси зардолў–
Абрикосовая толстоножка - *Eurytoma samsonowi* n. sp.

Маълумоти мухтасари касалиҳои зардолу

Доғзании сӯрохи донақдорон - Клястероспориоз - *Clasterosporium carpothilum Lev. Aderh*

Касалии хеле хавфнок, сиорояткунандаи ҳамаи навъи донақдор, вале махсусан барои зардолу ва шафтолу зараровартар. Барангезандаи он занбӯруғ мебошад, ки он ба тамоми навъҳои дарахтони донақдор осеб мерасонад. Дар баргҳо доғҳои доирашакли сурхтобу – бунафшранги (диаметраш) – қутраш 2,5 мм пайдо мешавад. Дар бофтаи баргҳо қисмати марказии доғ бо мурури вақт меафтанд ва сӯрохиҳо ба вучуд меоранд, аз ҳамин сабаб касалиро боз доғи сӯрохи баргҳо меноманд. Баргҳои сахт осебдида хушк мешаванд ва мерезанд. Дар меваҳо касали дар намуди озах ва доғ намудор мешаванд. Доғҳо охиста калон шуда ба дохили бофтаҳо даромада меваро мекафонанд. Аз таркишҳои пайдошуда чакраҳои моеъи ҷигарӣ (шилм) пайдо мешавад. Дар навдаҳои ҷавон доғҳои доирашакли сурхтоб–қутраш 2,0 – 5,0 мм пайдо мешавад. Дертар доғҳо дарозшаклшуда таркишҳо пайдо мекунанд. Аз дохили таркишҳо шилмравонӣ ба амал меояд. Дар ҳолати сахт инкишоф ёфтани касали, баргҳо ва меваҳои дарахти зардолу мерезанд. Касали бештар дар солҳои намноки авҷ меёбад.

Чораҳои пешгирикунанда:

1. Дар фасли тирамоҳ, чамъ намудани баргҳои резоншуда ва нобуд кардани онҳо.
2. Шохаҳои нобуд шудаистодаро бурида мепартоянд.
3. Ҷароҳатҳои шилмдорро тоза ва бо моеъи 1 % - бордоси тамъиз карда, баргҳои шилмаи тарутозаро молида (ду – семаротиба баъди 5 - 10 дақиқа) суфта мекунанд ва мумиёи сиёҳи боғӣ мемоланд.

Доғзанин сўрохи донақдорон - Клястероспориоз -
Clasterosporium carpophilum Lev. Aderh

Монилиози донакдорон – Монилиоз -

Monilia cinerea Bonord.

Касалии аз ҳама паҳнғашта ва зарароварандаи дарахтони мевадихандаи донакдор дар Тоҷикистон мебошад. Он дар тамоми давраи нашъунамои дарахтони донакдор пайдо мешавад. Аломатҳои асосии касали дар аввали баҳорон, ин бӯррангу хушкшудани гули ғураҳо, пажмурдагӣ ва хушкшавии баргҳои наврас, барҳам хӯрдани шохаҳои мевадиханда ва навдаҳои яксола мебошад. Баргу шохаҳои сироят шуда то дер дар беҳи зардолу мемонанд ва аз он ба пуррагӣ дарахт осеб дида, намуди аз оташ сухтаро мегирад. Касали хеле тез паҳн мешавад. Тӯдагул ва навдаҳои осеб дида гуё, ки оташи сӯзон мешаванд, ки шояд барои ҳамин касалиро бисёр вақт сӯхтагии монилиалӣ меноманд. Аз ин касалӣ ҳамчунин меваҳо осеб мебинанд. Дар онҳо аввал доғи хурдакаки сиёҳтоби тира пайдо мешавад, сипас он вусъат ёфта, тамоми меваро фаро мегирад. Меваҳои пӯсида пурчину хушк мешаванд ва қисми онҳо дар дарахт, то баҳорон овезон мемонанд. Дар ҳолати пешгирии накардани ин касалӣ, он дарахтонро тамоман нобуд карданаш мумкин, ё ин ки ҳосили зардолу то 70-80% кам мегардад.

Чораҳои пешгирикунанда:

1. Дар фасли тирамоҳ, чамъ намудани баргҳои резоншуда ва нобуд кардани онҳо.
2. Шохаҳои нобуд шудаистодаро бурида мепартоянд.
3. Чораҳои шилмдорро тоза ва бо моеъи 1 % - бордоси тамъиз карда, баргҳои шилхаи тару тозаро молида (ду – се маротиба баъди 5 - 10 дақиқа) суфта мекунанд ва мумиёи сиёҳибоғӣ мемоланд.

Монилиози донакдорон – Монилиоз -
Monilia cinerea Bonord.

Шилмравонии донакдорон (гоммоз)

Ин намуди касасали дар тамоми минтақаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ба назар мерасад. Шилмравонии донакдорон дар натиҷаи сироятёбии шохаҳои дарахти зардолу бо касалиҳои монилиоз ва клястероспориоз пайдо мешавад. Ғайр аз он, касалии гоммози донакдорон метавонад мустақил новобаста аз сироятёбии барангезандаҳои занбӯруғӣ, дарахти зардолуро бо ин касали дучор намояд. Дар дарахтои сироят ёфта аз таркишҳои пустилохи шохаҳо ва танаи он моеъи ширешӣ (шилм) пайдо мешавад, ва баъд аз хушк шудани он рангаш зардчатоби – қизил мегардад. Пайдошавии шилмро боз шилмравонӣ меноманд. Шилм аз ҷойҳои ҷуби ҷавони дарахт, ҳам чун ҷавоб ба таъсири манфии ба бофтаҳо пайдо мешавад. Дар натиҷа шохаҳои ҷавон ва асоси нобуд мешаванд. Дар баъзе ҳолатҳо дарахтои ҷавон пурра нобуд мешаванд.

Чораҳои пешгирикунанда:

1. Муҳофизат намудани шохаҳо ва танаҳои дарахтон аз захмшавӣ.
2. Буриши санитарии қисмҳои осебдида.
3. Сафедкунии сари вақтаи танаи дарахтон.
3. Ҷароҳатҳои шилмдорро тоза ва бо моеъи 1 % - бордоси тамъиз карда, баргҳои шилхаи тару тозаро молида (ду – се маротиба баъди 5 - 10 дақиқа) суфта мекунанд ва мумиёи сиёҳи боғӣ мемоланд.

Шилмравонии донакдорон (гоммоз)

ЧОРАҲОИ МУБОРИЗА ДАР ДАВРАИ ТИРАМОҲУ ЗИМИСТОН ВА ТОБИСТОН ДАР БОҒҲОИ ЗАРДОЛУ

1. Ҷамъ намуда сӯзонидани баргҳои ба замин рехта, лонаҳои зимистонаи дӯлонахӯрак ва зарриндумбол, ҳамчунин меваҳои пӯсида.
2. Тоza намудани пӯстлохҳои нобудшуда, бартараф намудани бехҷастаҳои наздирешагӣ, буридани навдаҳои хушк, сахт зарардида ва осебдида аз монилиоиз ва клястероспориоз.
3. Дарахтони баландро ба шакл дароварда, харчи бештар кутоҳ кардани онҳо, роғакунии шохаҳои гули дарахт бо мақсади ҳаворасӣ.
4. Буридани шохаҳои дарахт бо мақсади барҳаво шудани доҳили он.
5. Тоza намудани ковокӣ, захм ва тарқиши дарахтон. Сафед кардани танаи дарахтон ва шохаҳои асосии онҳо, бо маҳлули оҳак.
6. Ба тухммонанки абрешимресаки ночуфт ва ҳалқатоб молидани сӯзишвориҳои дизелӣ ё ивазкунандаи он.
7. Шудгор кардани байни қаторҳо ва побел кардани атрофии танаи дарахтон.
8. Даровардани нуриҳои органикӣ ва минералӣ дар мутобиқат бо тавсияҳои агрономӣ.
9. Коркарди кимиёвӣ бар зидди ҳар як ҳашароти зараррасон мутобиқи сабзиш ва инкишофи растаниҳо:
  - дар давраи кушодашавии муғчаҳо ва пайдошавии муғчаҳо;
  - дар давраи ба охир расидани гулкунӣ.
10. Дар давраи зимистон (оромӣ) ҳатман гузаронидани коркарди кимиёвии дарахтони мевадиҳанда бо мақсади нобуд кардани давраи зимистонгузаронандаи ҳашаротҳои зараррасон ва барангезандагони касалиҳо.

Захдрорухое, ки бар зидди зараррасонҳои зардолу истифода мебаранд

Номи дору, шакли препаративӣ,	Номи молданла таъсиқунанда	Меъёри сарфан (кг/га, л/га)	Зироати коркард-шаванда	Организми зараррасон	Даврани коркард	Мӯҳлати коркарди охирина то ҷамъоварии ҳосил, рӯз	Минҷори ниҳоят зидди коркард дар як мавсим
Препарат и 30В, 76% э.н.р.	Нафту равған	10-76	Зардолу	Клястероспориоз, монилиоз, пӯсиши мева, сипарболакхо	Пошидан то мӯғчабандии дарахт, харорат на паст аз +4°C на баланд аз +20°C бояд бошад	-	1
Моёби Бордосӣ, 3%	Даҳони фаранг+Оҳак	30 бо даҳони фаранг	Зардолу	Клястероспориоз, монилиоз, пӯсиши мева, сипарболакхо, ширинчаҳо, тортанакнаҳо	Пошидан то мӯғчабанди бо маҳлули 3%-и захрдору (аз рӯи даҳони фаранг)	-	1
Би-58-и НАВ э.к.	Диаметоам	1,1-1,9	Зардолу	Сипарболакхо, тортанакнаҳо, куяҳо, мевахуракхо, кирмиҳои баргхӯр	Пошидан то ва баъди гулкунӣ	20	2

Димилин, 25% х.х.	Дифлубензу- рон	0,5 – 1,0	Зардолу	Кирми олу, зариндумболи туркестонӣ, абрешимресаки ночуфт, абрешимресаки кӯҳии халкаторб, кирмхон баргхӯр,	Пошидан дар дарои нашъунамо	20	2
Инсегар, 25% х.х.	Феноксикарб	0,6	Зардолу	Кирми олу, зариндумболи туркестонӣ, абрешимресаки ночуфт, абрешимресаки кӯҳии халкаторб, кирмхон баргхӯр	Пошидан дар дарои нашъунамо	40	2
Карагз, 5% э.к.	Лямбдасига- лотрин	0,5 – 1,0	Зардолу	Мевахӯрақхо, тортанакканаҳо, ширинчаҳо		20-30	2
Конфидор, 20% х.х.	Имидакло-прид	0,2 – 0,3	Зардолу	Мевахӯрақхо, ширинчаҳо	Пошидан дар дарои нашъунамо	20-30	2
Моспилан, 20% р.п.	Ацегамиприд	0,2	Зардолу	Мевахӯрақхо, ширинчаҳо		20	2
Омайг,57 % э.к.	Пропаргит	2,0	Зардолу	Тортанакканаҳо		45	2
Суми- Алфа, 5% э.к.	Эфенвалерат	0,5-1,0	Зардолу	Кирми олу,		30	1

Нурелл-Д, 55% э.к.	Хлорпирефос+ сиперметрин	1,0-1,5	Зардолу	Мевахӯракҳо, тортанақканаҳо, сипарболақҳо		
Фюри, 10% э.к.о.	Зетасипер- метрин	0,3-0,5	Зардолу	Кирми олу,	30	2
Детсис, 2,5% э.к.	Делтаметрин	0,5-1,0	Зардолу	Мевахӯракҳо, ширинчаҳо	20	2
Фастак, 10% к.э.	Альфа- циперметрин	0,24 – 0,36	Зардолу	Мевахӯракҳо, ширинчаҳо	20	2
Арриво, 25 % к.э. (Р)	Сиперметрин	0,16-0,32	Зардолу	Кирми олу,	25	2
Топсин-М, 70% х. нам.	Трифанатме-тил	1,0-1,5	Зардолу	Монилиоз, клястероспориоз	20	2
Байлетон, 5% х. нам.	Триадимефон	0,6-1,0	Зардолу	Монилиоз, клястероспориоз	20	2
Топаз, 5% э.к.	Пенконазол	0,5-1,0	Зардолу	Монилиоз, клястероспориоз	20	2
Моеъи Бордосй	Даҳони фаранг+Оҳак	1%	Зардолу	Монилиоз, клястероспориоз	20	2

Олгингуги р-ди хока	Сулфур	20,0-25,0	Зардолу	Монилиоз, клястероспориоз	Чангуний дар даврани нашъунамо	нашъунамо, хангоми пайдошавии нишноаҳои аввалин	10	2
Фоликур БТ, 22,5 % э.к	Тебуконазол +триадимефон	0,15-0,25	Зардолу	Монилиоз, клястероспориоз	Дукарата пошидани растанӣ баъд аз гулкуни ва такроран баъди 30 рӯз		30	2

Эзоҳ: вобаста аз синну соли дарахтони мевадиханда ва тоқ меъёри сарфрои маҳлули корӣ аз 800 то 1200 литр дар 1 га истифода мешавад. Усули калибровкакунии контсептратионии захрдоруҳо: Каратэ - 2,5 мл., БИ 58-и НАВ - 50 мл, Омайт - 20 мл, Суми - альфа - 10 мл., Нурелл - Д - 15 мл., Арриво - 5 мл, Десис - 2,5 мл, Фьюри - 2,5 мл., Топсин-М - 15 мл, Хом - 25 гр, Байлетон - 10 гр., Топаз - 6 мл, Фоликур БТ - 10 мл дар 10 литр об, Олгингугирди хока - 300 гр/дар сад яки майдон мебошад.

Шарҳи ихтисорот: х.х. - хокаи халшаванда;

э.к. - эмулсияи контсептратӣ;

х.н. - хокаи намкардашуда;

э.к.о.х. - эмулсияи контсептратӣ дар об халшаванда;

э.н.р. - эмулсияи равангино нафти;

х. - хока

Ин нашрияҳо аз тарафи лоиҳаи Тиҷораткунонии Соҳаи Кишоварзӣ, ки аз тарафи Вазорати Кишоварзии Тоҷикистон иҷро мешавад ва аз тарафи Бонки Умумиҷаҳонӣ маблағгузорӣ мешавад, ба чоп расидааст. NIRAS-Шветсия лоиҳаи мазкурро дар соҳаи Рушди Занҷираи Арзиши Иловашуда ва Омӯзишҳои Машварт дастгирӣ менамояд.

Муаллифҳо: Анвар Ҷалилов, Иброҳим Шарипов.
Расмҳо аз тарафи Анвар Ҷалилов ва тавасути интернет ба нашр расидааст.